

Hannah Arendt időszerűsége

POGONYI SZABOLCS

YOUNG-BRUEHL, Elisabeth: *Why Arendt Matters* New Haven: Yale University Press, 2006, 240. o.

Tavaly ünnepeltük Hannah Arendt századik születésnapját. A centenárium alkalmából konferenciák tömkelegét rendezték Budapestről New Yorkig. Minden magára valamit adó politikai filozófiai folyóirat és komolyabb hetilap közölt valamilyen megemlékezést, tanulmányt vagy cikket a filozófusnő életművével kapcsolatban. Több könyvét újra kiadták. Berlinben, a Brandenburgi kapu és a Holokauszt Emlékhely közvetlen szomszédságában utcát neveztek el róla.

Az évfordulóval kapcsolatos kiadványok egyik legérdekesebbje minden bizonnyal Elisabeth Young-Bruehl *Why Arendt Matters? (Miért időszerű Hannah Arendt?)* című kötete.

Elisabeth Young-Bruehl ismert New York-i pszichoanalitikus a hetvenes években doktorált filozófiából. Témavezetője az akkoriban a New Schoolon tanító Hannah Arendt volt. Young-Bruehl nem először szentel kötetet mestere emlékének. 1982-ben jelent meg *Hannah Arendt: For Love of the World* címen monumentális munkája, melyben a Arendt műveinek elemzése mellett a filozófus élettörténet is bemutatva.

Az ünnepi alkalomból írt kötet a korábbi átfogó monográfia summázatának és továbbgondolásának tekinthető. A rövid könyv három fejezete Arendt három művének gondolatait eleveníti fel. Az első a *Totalitarizmus*

gyökerei, a második a *The Human Condition*, az utolsó pedig a *The Life of the Mind* köré épül.

„A könyv párbeszédnek tekinthető. Egy olyan képzeletbeli beszélgetésnek, amelyet 1968 óta folytatok Arendtrel.” A szerző célja kettős. Egyrészt a filozófus személyével kapcsolatos néhány félreértést igyekszik tisztázni. Elsősorban az Arendt-Heidegger románcsal foglalkozik. Elzbieta Ettinger 1997-ben megjelent filozófiatörténeti botránykönyvével (*Hannah Arendt / Martin Heidegger*) száll szembe. Ettinger, az akkor még nem nyilvános Arendt-Heidegger levelezés kutatása után leleplezte az affért (a hagyaték gazdája Ettinger könyvének hatására döntöttek a levelek publikálása mellett). A szeretői viszony már a nyolcvanas évek közepe óta nem volt titok – éppen Young-Bruehl számolt be róla tapintatosan Arendt-monográfiájában. Arendt 18 évesen beleszeretett professzorába, a Marburgi Egyetemen tanító 35 éves, nős, két gyerekes Martin Heideggerbe. Ettinger kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy Arendt egész életét és gondolkodását meghatározta a négy évig tartó viszony. Arendtet kiszolgáltatott, önállótlan fiatal lánynak mutatja be, aki besétál a gonosz csábító, vagyis Heidegger hálójába. És bár Ettinger nem idézhette szó szerint a levelezést, könyvében hosszan és részletesen összefoglalja a szaftosabb részeket, köztük a Heidegger által Arendtnek írt romantikus szerelmes verseket. Sokakban visszatetszést keltett, hogy Arendt, aki csak bátorságának és

a szerencsének köszönhető, hogy kicsúszott a náci kezéből, a háború után felújította a kapcsolatot a harmincas években a Freiburgi Egyetem rektoraként a náciakat aktívan támogató Heideggerrel – ezúttal azonban már csak intellektuális viszony volt köztük. Ettinger olvasatában Arendt megbocsátotta Heideggernek, ezzel bagatellizálva náci múltját.

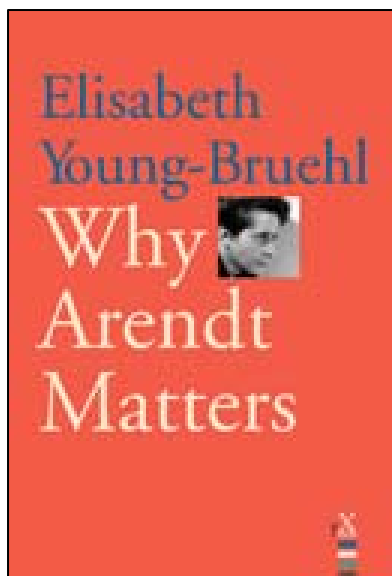
Young-Bruehl szenvedélyesen bírálja Ettinger Arendt-képét. Arendt filozófiáját éppen a heideggeri gyökerektől való elfordulásként értékeli, és álláspontját a Jaspers-levelezés vonatkozó részeivel is alátámasztja. Arendt politikai filozófiája, és elsősorban a kései és befejezetlen *The Life of the Mind* (melyet Arendt a levelezés tanúsága szerint egykori mesterének akart ajánlani, és melyről Heidegger csak mellékesen tesz egy fitymáló megjegyzést két évvel későbbi válaszlevelében) homlokegyenest ellentétes a heideggeri autenticitás-felfogással. Arendt számára a világ, a politika a redukálhatatlan pluralizmus terepe.

Az emberi felelősség és ítéletalkotás Arendt felfogásában nem magányos, filozofikus cselekedet. A világtól, emberektől elvonult, világtalan filozófus képtelen a helyes ítéletre, vagyis képtelen a más és máshogy gondolkozó emberek perspektíváját is tekintetbe venni. Young-Bruehl szerint ez, vagyis a gondolkozás képességének, a mások lehetséges ítéleteinek figyelmen kívül hagyása nem csak Eichmann, hanem a lét igazságát a világtól elzártságban kereső Heideggert is jellemezte.

A személyes élettörténet és a gondolkodói pálya értékelésén túl Young-Bruehl azt igyekszik végiggondolni, hogy vajon hogyan foglalna állást Arendt a 21. századi politika kérdéseinek tekintetében.

A filozófusokkal – még a politikai filozófusokkal kapcsolatban is – merész gondolkísérlet a filozófiai és politikai nézetek összevetése. Arendt esetében azonban egyáltalán nem erőltetett a filozófia mellett politikai mondanivalót keresni. Sőt, Arendt politikai filozófiájában a politikán van a hangsúly. Olyannyira, hogy amikor egy televíziós interjúban a riporter filozófusnak titulálta, Arendt azonnal helyesbített, mondván, ő politikai elmélettel foglalkozik, nem filozófiával.

Az arendti életmű legfontosabb témái (totalitarizmus, forradalmak, terrorizmus, imperializmus, nacionalizmus, antiszemitizmus) egytől-egyig politikaiak. Nyilvánvaló, hogy a talán legismertebb mű, az 1951-ben megjelent *A totalitarizmus gyökerei* nem csak eszmetörténeti áttekintésre törekszik, hanem a kortárs, vagyis a hidegháborús folyamatok elemzéseként is értelmezhető. A könyv harmadik, a náci Németországot és a sztálini Oroszországot párhuzamba állító *Totalitarizmus* című fejezete egyrészt a



McCarthy-éra kommunistaüldözéseire, másrészt a kelet-európai szovjet fennhatóság alá került kelet-európai államok helyzetére reflektál. Nem véletlen, hogy a kötet epilógusa az 1956-os magyar forradalom – mai szemmel is megdöbbentően éleslátó – elméleti elemzését adja. A *Crises of the Republic* című gyűjteményes kötet az erőszakról, polgári engedelmességről és politikai hazugságokról szóló esszéi a hatvanas évek fontosabb politikai eseményeit – a vietnámi háborút, a polgári engedetlenségi mozgalmat, a 68-as diáklázadásokat – vizsgálják politikaelméleti szempontból.

A bevezetőben Young-Bruehl arra emlékeztet, hogy Arendt mindennél jobban idegenkedett a politikai elmélet történeti

fogalmainak kontextusból történő kiemelése ellen. A totalitarizmus-elemzés legnagyobb felismerése éppen az volt, hogy a náciizmus és sztálinizmus valami alapvetően új jelenség, amelyet lehetetlen a korábbi korokhoz kötődő terminusokkal leírni. Young-Bruehl ebben a szellemben kritizálja az olcsó, például a Szaddam Huszeint Adolf Eichmannal párhuzamba állító publicisztikus kliséket. De ő sem állhatja meg, hogy ne játsszon el az esztörténeti terminusokkal, és próbálja az arendti totalitarizmus fogalmának fényében megítélni a mai politikát.

Young-Bruehl az életműből kiindulva próbál Arendt szellemében ítéletet mondani a mai politika némely eseményéről. Elsősorban Arendt műveire és egyetemi előadásaira támaszkodik, de gyakran hivatkozik személyes beszélgetésekre is, és előszeretettel utal az Arendt-levelezésre is. Young-Bruehl főleg az Amerikai Egyesült Államok bel- és külpolitikájával, különösképp az iraki háborúval és az iszlám terror, illetve a globális iszlamista mozgalmak természetével foglalkozik. A mérleg néhány mondatban összefoglalható. Oszama bin Laden iszlamizmusát a pánszláv nacionalizmusokhoz, Milosevics Nagy-Szerbia elképzelését a hitleri Harmadik Birodalom felfogásához hasonlítja. De természetesen elsősorban az amerikai politika érdekli. „Ha Arendt köztünk lett volna 2001-ben, minden bizonnyal azonnal az asztalához ül, hogy hevesen tiltakozzon az ellen, hogy a Világkereskedelmi Központ elleni támadást Pearl Harborhoz hasonítsák. Biztosan szóvá tette volna azt is, hogy a 'terrorizmus elleni háború' értelmetlen kifejezés. A terrorizmus nem ellenség, hanem csak eszköz.”

Csöppet sem meglepő, hogy Young-Bruehl az iszlám fundamentalizmusban totalitárius tendenciákat vél felfedezni. Az viszont már annál inkább, hogy az amerikai jobboldal és Bush elnök politikáját is militáns „protototalitarizmusnak” bélyegzi.

Arendt aktualitásának érdekessége, hogy Arendt – aki a radikális baloldali *Nation* és *Partisan Review* folyóiratok mellett a neokonzervatív *Commentary* magazinban is rendszeresen publikált – az amerikai neokonzervatívok egyik kedvelt szerzője. Young-Bruehl úgy gondolja, hogy az iszlám szélsőségesek elleni harcot a totalitarizmus elleni küzdelemnek beállító neokonzervatívok „eltorzítják és kihasználják” Arendt filozófiáját. Samantha Powers, *A totalitarizmus gyökerei* új kiadásához készült előszó szerzője viszont a neokonzervatívok Arendt-olvasatát fogadja el. Ő azon az állásponton van, hogy „Arendt minden bizonnyal arra intene minket, hogy tegyünk meg minden szükséges óvintézkedést a vegyi fegyverek, atomtámadás és egyéb szörnyűségek ellen, amelyeket elképzelni sem nagyon merünk.”

Az Arendtet zászlajukra tűző jobboldali és baloldali interpretációk között nem lehetséges igazságot tenni. Nincs rá mód, hogy eldöntsük, Arendt mit gondolt volna a terrorizmus elleni háborúról. De az, hogy jobb- és baloldal egyaránt előszeretettel tűzi zászlajára Arendt nevét, jelzi, hogy a gondolatai több mint három évtizeddel halála után is fontos mondanivalóval bírnak nem csak az akadémiai filozófusok, hanem a politika iránt érdeklődők számára is. Ez biztosan nagy meglepéssel töltené el Arendtot.